

Intertekstualne relacije Gavranove i Smoleove „Antigone“

Ražov, Karla

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:071956>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Preddiplomski sveučilišni studij hrvatskoga jezika i književnosti (jednopedmetni)

Karla Ražov

**Intertekstualne relacije Gavranove i Smoleove
„Antigone“**

Završni rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Preddiplomski sveučilišni studij hrvatskoga jezika i književnosti (jednopedmetni)

Intertekstualne relacije Gavranove i Smoleove „Antigone“

Završni rad

Student/ica:

Karla Ražov

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Ana Gospić Županović

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Karla Ražov**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Intertekstualne relacije Gavranove i Smoleove „Antigone“** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 6. listopada 2023.

SAŽETAK

Glavna bit ovog završnog rada je prikaz i analiza intertekstualne relacije Gavranove i Smoleove *Antigone*. Pored brojnih djela i autora koji su pisali Antigonu, posebice se ističe upravo drama Mire Gavrana - *Kreontova Antigona*, koja obiluje brojnim posebnostima. Kroz usporedbu Gavranove *Antigone* i *Antigone* slovenskog autora Dominika Smolea vidljive su intertekstualne razlike: u likovima, pristupu radnji i naposljetku tome kako autori doživljavaju Antigonu i tako stvaraju vlastitu Antigonu koja pomalo odmiče od povijesne Sofoklove *Antigone*. Svojim načinom pisanja Miro Gavran zadao je ozbiljan zadatak budućim dramatičarima. Njegove drame ostavile su neizbrisiv trag kako na našoj, tako i u europskim književnostima, a sve to dokazuje podatak da su mu djela prevedena na razne jezike. Njegov se uspjeh ogleda i u tome što je u potpunosti posvećen pisanju i živi isključivo od pisanja.

Ključne riječi: Miro Gavran, drama, Antigona, intertekstualne relacije

SUMMARY

Intertextual relations between Gavran's and Smole's „Antigone“

The main essence of this final paper is the presentation and analysis of the intertextual relationship between Gavran's and Smole's Antigone. . In addition to numerous works and authors who wrote about Antigone, Mira Gavran's drama - Creon's Antigone, which abounds in numerous peculiarities, stands out in particular. Through the comparison of Gavran's "Antigone" and "Antigone" by the Slovenian author Dominik Smole, intertextual differences are visible: in the characters, the approach to the plot and ultimately how the authors perceive the character of Antigone and thus create their own Antigone, which slightly deviates from the historical Sophocles' Antigone. With his way of writing, Miro Gavran set a serious task for future playwrights. His plays left an indelible mark both on our and European literature, and all this is proven by the fact that his works have been translated into various languages. His success is also reflected in the fact that he is completely dedicated to writing and lives exclusively from writing.

Keywords: Miro Gavran, drama, Antigona, intertextual relations

SADRŽAJ

1. UVOD.....	7
2. STVARALAŠTVO MIRE GAVRANA.....	8
3. INTERTEKSTUALNOST KAO TEORIJSKI POJAM.....	10
3.1.Vrste citatnosti na primjeru <i>Kreontove Antigone</i>	11
4. KRATKI POVIJESNI PREGLED VARIJACIJA SOFOKLOVE <i>ANTIGONE</i>	14
4.1.Razlike i sličnosti između Sofoklove <i>Antigone</i> i <i>Kreontove Antigone</i>	14
5. <i>KREONTOVA ANTIGONA</i>	17
5.1. Uloga međuscene i monologa.....	19
5.2. Teatar u teatru.....	20
6. USPOREDBA <i>KREONTOVE ANTIGONE</i> I <i>SMOLEOVE ANTIGONE</i>	22
7. ZAKLJUČAK.....	30
8. LITERATURA	31

1. UVOD

Cilj je ovog završnog rada opisati intertekstualne relacije Gavranove i Smoleove *Antigone*. Miro Gavran je jedan od najboljih dramatičara suvremene hrvatske drame; popularnost stječe proznim radovima, ali potpunu afirmaciju doživljava 1983. s dramom *Kreontova Antigona*. Poznatiji je po svom dramskom opusu u kojima obrađuje širok raspon tema, kao na primjer drame s povijesnim likovima: *Kreontova Antigona*, *Shakespeare i Elizabeta*, *Noć bogova* te drame sa suvremenim likovima koji se ističu u svom društvu. U spomenutim djelima dotiče se ponajviše odnosa muškarca i žene, a to se najviše očituje i u dramama: *Lutka i Nora danas*. U svojim djelima predstavlja likove u raznoraznim situacijama, a tako se formira i sama radnja. Poznat je i po tome što piše dramu o pojedincu za pojedinca.

U samom početku rada opisuje se dramsko stvaralaštvo Mire Gavrana, a zatim se opisuje definicija pojma intertekstualnosti od strane različitih autora. Nadalje, u radu će biti riječ o vrstama citatnosti. Naposljetku, rad se usredotočuje na usporedbu *Kreontove Antigone* s prototekstom Sofoklove *Antigone*, te usporedbu *Kreontove Antigone* i Smoleove *Antigone*.

2. STVARALAŠTVO MIRE GAVRANA

Miro Gavran smatra se najuspješnijim dramatičarem naše književnosti. Njegova popularnost seže po cijeloj Europi, a izdvaja se podatak da je jedini živući hrvatski pisac čije su drame interpretirane u Americi. Sa samo 22 godine napisao je svoju prvu dramu *Kreontova Antigona* koja je objavljena 1983.godine (Nikčević, 2000: 59). U njegov književni opus ubraja se oko tridesetak drama te zbirke drama pod naslovom: *Razotkrivanja, Zatočenici, Četiri različite drame, Muškarci i žene i Odabrane komedije*. Kao najizvođeniji kazališni komadi ubrajaju se: *Kreontova Antigona, Urotnici, Noć bogova, Ljubavi Georgea Washingtona, Čehov je Tolstoju rekao zbogom, Muž moje žene, Shakespeare i Elizabeta, Balkanske kurve, Povratak muža moje žene, Veli Jože, Traži se novi suprug, Kad umire glumac, Bit će sve u redu, Deložacija* (Gavran, 2001: 392). Uz već spomenute drame ističe se i devet igrokaza namijenjenih djeci- *Tata na dar, Zločesto dijete, Začarani violinist, Bjelobradi nosi darove, Stare cipele, Zeko traži mamu, Dado i Goga, Izgubljena vjeverica, Dječja snoviđenja Ivane Brlić-Mažuranić* i dvije adaptacije-*Pinokio* i *Ivica i Marica* (Gavran, 2001: 392), radiodrame-*Južnoslavenski triptih, Obmane, Stranac u Beču*, zbirka priče *Mali neobični ljudi*, romani *Zaboravljeni sin, Kako smo lomili noge, Margita ili putovanje u prošli život*, proze za mlade (*Svašta u mojoj glavi, Oproštajno pismo, Kako je tata osvojio mamu, Pokušaj zaboraviti*) koje su rado čitane knjige od strane svih uzrasta (Lederer, 2001: 429).

1999. godina od velike je važnosti za Miru Gavrana, prvenstveno zato što je te godine izvedena tragikomedija pod nazivom *Kraljevi i konjušari*, a u navedenoj godini dobio je međunarodnu nagradu „Central European Timea“. Spomenuta nagrada uručuje se književnicima koji se smatraju jednim od najboljih srednjoeuropskih književnika. Djela Mire Gavrane skupljeni su u zbirke i prevedena na jezicima kao što su talijanski, njemački i engleski, a tekstovi se nerijetko analiziraju i na slavističkim književnim događajima (Maljković, 2001: 439).

Gavran je poznat i po svome vlastitom festivalu koji nosi naziv *Gavranfest*. Veliku popularnost stječe u Europi gdje osvaja oko petnaestak što kazališnih što književnih nagrada, dok su mu djela izvođena i objavljena u dvadeset zemalja (Muzaferija, 2005: 269).

Drama *Kreontova Antigona* izvedena je u zagrebačkom kazalištu *Gavella* i upravo mu je ta drama osigurala uspjeh koji je prisutan godinama. Poznat je po tome da živi kao slobodnjak, što znači da uz pisanje, nema niti jedan drugi prihod ni hobi. Njegove drame karakterizira nekoliko značajki koje su u samoj osnovi temelj dobrog kazališta, a to su karakteri koje

Gavran dijeli na realističke i žive, izdvojene, ali ne uzvišene, bliske i razumljive, priča, osjećaj i misao koja može biti pozitivna, afirmativna i konzervativna (Nikčević, 2000: 59). U Gavranovom se opusu razlikuju tri glavna dramska ciklusa. Među prvima je tema vlasti i moći, odnosno zatočeništva i tu spadaju drame *Kreontova Antigona*, *Urotnici*, *Noć bogova*, *Kraljevi i konjušari*. Glavna karakteristika nabrojanih drama je što se bave manipulacijom. Drugi ciklus drama veže se uz neizostavnu temu ljubavi pa tu spadaju drame *Najduži dan Marije Terezije*, *Ljubav Georgesa Washingtona*, *Shakespeare i Elizabeta*. Treća tema je tema umjetnosti, a tu se uvrštavaju drame *Zaboravi Hollywood*, *Kad umire glumac*, *Bit će sve u redu*, *Čehov je Tolstoju rekao zbogom*. Valja istaknuti kako postoje drame koje u sebi nose sve tri teme ciklusa. Njegove drame su individualističke, no kako postoji pojedinac mora postojati i društvo. Uloga društva je ta da nikada nije „amorfna historijska sila koja razara nemogućeg pojedinca“ (Nikčević, 2000: 62). Što se tiče likova, oni pak imaju mogućnost izbora, čak i u nekim dramama ispravak krivog izbora. Imaju temeljnu vjeru da život ima neki smisao, a upravo nam drama pomaže u otkrivanju tog smisla i to je jedan od glavnih razloga zbog kojeg ljudi idu u kazalište (Nikčević, 2000: 62).

3. INTERTEKSTUALNOST KAO TEORIJSKI POJAM

Intertekstualnost podrazumijeva odnos između književnih tekstova u kojem je razumijevanje ključ uspjeha da bi se razlikovala sama bit intertekstualnosti. Da bi razumjeli jedno djelo važno je poznavati drugo „pri čemu je ta relacija ispunjena značenjem koje se na drugi način ne bi moglo ostvariti“ (Maković, Medarić, Oraić, Pavličić, 1988:7). Brojni teoretičari suvremenih književnih teorija ističu da je pravac u kojem je najviše zastupljena intertekstualnost upravo postukturalizam, a predstavnici tog pravca ne priznaju zatvoreno, cjelovito djelo, već unutar djela razlikuju tekst i intertekst. Što se tiče pojedinca u tom pravcu, izričito naglašavaju da ne postoji jedinstveni pojedinac, a razlog tome leži u činjenici da je svaki pojedinac satkan od svoje obitelji, školovanja, na njega utječe okolina u kojoj je okružen, društvene klase koje se ističu i naposljetku isticanje političke moći (Beker, 1988: 9).

Francuz Laurent Jenny i Amerikanac Jonathan Culler zastupaju činjenicu da u tekstu postoji ponavljanje te da je to upravo jedan od osnovnih pretpostavki razumljivosti. Djelo koje ne posjeduje intertekstualno znanje je tipičan primjer zagonetke, a nas čitatelje pomalo zbunjuje, te ostaje nedorečeni u vlastitom mišljenju za taj tekst (Beker, 1988: 10). Valja istaknuti da se intertekst ne smije miješati s dva pojma, a to su utjecaj i izvor. Iako Beker navodi kako se pojam intertekst sve više i više približava terminu utjecaj, s naglaskom kako nemaju isto značenje te u tekstu ne označavaju isto. Barthes se zalaže za tezu da je svaki tekst zapravo intertekst, a razlog je taj da svaki tekst ima elemente ranijih tekstova:

„bilo koji tekst je novo pletivo prošlih citata. Djelići kodova, formula, ritmičkih shema, fragmenata drugih jezika itd. ulaze u tekst te se u njemu raspodijeljeni jer uvijek postoji jezik prije i poslije njega. Intertekst opće polje anonimnih formula čije se porijeklo jedva može razaznati. To su uglavnom nesvjesni ili automatski citati bez navodnih znakova. Koncept interteksta dovodi tekst do društvenog područja: cijeli jezik, raniji i suvremeni, dolazi do teksta, ne slijedeći pritom put nasljeđa koji se može identificirati; razotkriti, nego proces deseminacije što garantira tekstu status ne reproduktivnosti, nego produktivnosti“ (prema Bekeru, 1988: 12).

Laurent Jenny objašnjava svoj pojam intertekstualnosti koja se razlikuje od Barthesa, ističe da je „intertekstualnost nešto skromnije shvaćena i preciznije određena.“ (prema Bekeru, 1988: 13). Kao figura intertekstualnosti navodi paronomaziju, elipsu, hiperbolizaciju, inverziju te daje svoj sud da je “intertekstualnost općenito postupak remećenja nekog reda / poretka / konvencije“ (prema Bekeru, 1998: 14). Pojam potječe iz glavnog stava suvremenih teoretičara

da se istina može vidjeti te ju prikazati iz više kutova. Po njegovim riječima: „rođena je još jedna riječ/parole/koja izbjegava totalitarizam medija, ali zadržava njihovu moć te se okreće protiv prijašnjih gospodara“ (prema Bekeru, 1988: 14). Ovim citatom umanjuje ulogu autora u djelu, a Barthes u eseju *Smrt autora* daje sami opis:

„Autor je moderna pojava, proizvod našeg društva, utoliko što je, izrastajući iz srednjeg vijeka, s engleskim empirizmom, francuskim racionalizmom i osobnom vjerom reformacije, otkrio prestiž pojedinca ili, kako se to plemenitije kaže, „ljudske osobe“. Zbog toga je i logično da je u književnosti pozitivizam, taj sažetak i vrhunac kapitalističke ideologije, najveću pažnju posvetio 'osobi' autora“ (prema Bekeru, 1988:14).

Valja istaknuti i upozorenje, to jest mišljenje Michaela Riffaterrea:

„Mora nam biti jasno da intertekst ne označuje zbir književnih djela koja su možda utjecala na tekst ili koja je tekst možda oponašao. Niti je to kontekst koji bi mogao objasniti tekst ili njegove učinke na čitaoca, niti tekst koji bismo mogli upotrijebiti kao osnovu za usporedbu da bi se istakla autorova originalnost. Intertekst je korpus tekstova, tekstovnih fragmenata ili segmenata poput teksta, socioelekta koji dijeli leksikon i, u manjoj, mjeri, sintaksu s tekstem koji(izravno ili neizravno)čitamo, u formi sinonima ili obratno,u formi antonima. Povrh toga, svaki član tog korpusa je strukturalni homolog teksta: opis burne noći može poslužiti kao intertekst za sliku miroljubiva dana: prijelaz preko pustinje bez tragova može poslužiti kao intertekst opisu brazda morskih dubina“ (prema Bekeru, 1988:16).

Kako se književni tekst povezuje s drugim tekstovima, Pavličić ističe da je to upravo razlog zašto neki tekst pripada književnosti. Postoje različiti oblici veza, ali onaj najvažniji razlog je da sami odnos između istaknutih tekstova mora naglašavati vidljivost i razumljivost. Nadalje, iza svake veze mora stajati sredstvo s ciljem da uspostavi odnos među književnim tekstovima. To se ostvaruje pomoću sličnih postupaka u književnosti, kao što je stilski i kompozicijski postupak. I treća veza je da među tekstovima mora postojati značenje (Pavličić 1998:157).

Helena Peričić u svom djelu *Tekst, izvedba, odjek* piše o četiri načina utjecaja, pa tako razlikuje intertekstualni, mitološko-religijski, metonimijski i citatni. Intertekstualna metoda se odnosi na tekst kojim se sam autor poslužio iz svjetske književnosti za stvaranje sadržaja za novo djelo i upravo je primjer tu drama *Kreontova Antigona*. Naravno, treba istaknuti da postoje književni tekstovi gdje su prisutna dva ili više spomenutih načina (Peričić, 2008:81).

3.1.Vrste citatnosti na primjeru *Kreontove Antigone*

Pojam citatnost kao svojstvo intertekstualnosti, podrazumijeva sve oblike citata, uključujući citiranje i citaciju, odnosno citatne intertekstualne procese. Potreba za ovim pojmom dolazi od želje za izražavanjem svojstva umjetničke strukture koja je građena od samog citata. Citatnost je pojam koji spada u neologizme, odnosno u novotvoreni izraz koji nije općenito prihvaćen. Riječ citat dolazi od latinske riječi *cito*, što znači *navodim*. Citati spadaju pod oblike intertekstualnosti, a s tim u vidu se promatraju ovisno o vrsti podteksta. Postoji nekoliko podjela citatnosti, a Dubravka Oraić izdvaja četiri, to su: prema citatnim signalima, opsegu podudaranja (potpuni, nepotpuni, prazni), vrsti podteksta (intrasemiotički, intersemiotički, transsemiotički) te po funkciji (referencijalni, autoreferencijalni). Podjela prema citatnim signalima podrazumijeva da se originalni tekst ograđuje od postojanja tuđeg teksta u vlastitom djelu, a citati se dijele na prave i šifrirane. Pravi citati odnose se na vanjske koji podrazumijevaju navodne znakove; a šifrirani citati odnose se na unutarnje, tj. navođenje naslova citiranog teksta (Oraić, 1988:127). Nadalje, podjela po opsegu podudaranja između teksta i proteksta ubraja potpune, nepotpune ili prazne. Potpuni citati znači da se dio tuđeg teksta može pridodati izvornom kontekstu, nepotpuni znači da se to može djelomično, a u praznima se to uopće ne može (Oraić, 1988:128). *Kreontova Antigona* je djelo u kojem su korišteni potpuni citati. Iduća podjela je prema vrsti podteksta, a ubrajaju se intrasemiotički, intersemiotički i transsemiotički citati. Ova podjela odnosi se na pripadanje citata i teksta istoj umjetnosti, pa tako intrasemiotički citati znači da su u suodnosu, intersemiotički znači da protutekst može biti dio drugih umjetnosti, a transsemiotički znači da protutekst ne pripada drugoj umjetnosti (Oraić, 1988:131). U *Kreontovoj Antigoni* korišten je intrasemiotički odnos. Posljednja podjela odnosi se na funkciju i citati se dijele na referencijalne i autoreferencijalne. Drugim riječima to znači da referencijalni citati spadaju u znanost, a autoreferencijalni u umjetnost (Oraić, 1988:137).

Kako bi se bolje razumjelo *Kreontovu Antigonu*, potrebno je znati razliku između dva tipa citatnosti: ilustrativni i iluminativni tip. Ilustrativni tip citatnosti podrazumijeva da autor citira tuđi tekst na način da kopira njegov smisao; ako su mu tuđi citati važniji od vlastitih misli te ako autorov tekst cjelovito predstavlja tuđe misli, kulturu i čitateljsko iskustvo. S druge strane, iluminativni tip citatnosti podrazumijeva stvaranje novog smisla koristeći tuđe citate i misli kao povod za kreiranje osobnog smisla. Također, iluminativni tip citatnosti podrazumijeva položaj citata unutar autorovog teksta nebitnim te kada citat predstavlja iskustvo samog autora i daje mu na značaju. Glavna razlika između navedenih tipova citatnosti je u originalnosti; u ilustrativnom tipu to predstavlja tuđi tekst, kulturu i iskustvo,

dok je u iluminativnom tipu fokus na autorovom tekstu, kulturi i iskustvu. Ukoliko autor koristi ilustrativni tip citatnosti, smisao djela ostaje stara, a u iluminativnom tipu stvara se novi smisao, nepredvidiva je i ruši se kulturna hijerarhija. Dakle, u ilustrativnom tipu, vlastiti tekst služi kao ilustracija tuđeg teksta na svim razinama. Međutim, iluminativni tip citatnosti podrazumijeva da vlastiti tekst stvara novi smisao, koristeći tuđi tekst kao inspiraciju. Ako se pritom vlastiti tekst temelji na autorovom originalnom iskustvu, tada se takav tekst ističe i predstavlja kao jedinstven ili čak bolji od prethodnih tekstova. U *Kreontovoj Antigoni* koristi se iluminativni tip citatnosti, a za navedeno djelo služila je Sofoklova *Antigona* kao inspiracija kako bi Gavran mogao stvoriti novi smisao i dati ga svojem djelu. Gavran preuzima određene citate od različitih autora, ali na kreativan način ih prezentira i daje im novu svrhu (Oraić, 1988:143).

4. KRATKI POVIJESNI PREGLED VARIJACIJA SOFOKLOVE ANTIGONE

Od ranih početaka, odnosno antike pa sve do kraja moderne, u djelima uočavamo brojna odstupanja u ostvaraju antigonijanskog motiva. Antički pisac Sofoklo piše dramu *Antigona* koja postaje kasnije brojnim piscima uzor. Ugledajući se na taj tekst, ostali autori pišu svoje *Antigone* koje su zapravo samo prerada. Sofoklova *Antigona* ostavila je neizbrisiv trag kako u hrvatskoj književnosti tako i u ostalima. *Antigonu* tako među prvima pišu francuski književnici Jean Cocteau i Jean Anouilh. Osim u francuskoj književnosti, *Antigonu* pišu i slovenski književnici među kojima je najveći književni uspjeh postigao Dominik Smola. Još pišu i ostali autori poput Dušana Jovanovića i Slavoj Žižek. Što se tiče hrvatske književnosti, prvi koji piše *Antigonu* je Drago Ivanišević s naslovom *Ljubav u koroti* ili *Antigona*, zatim pjesnik Tončija Petrosova Marović s naslovom drame *Antigona, kraljica u Tebi* i već spomenuti Miro Gavran i drama *Kreontova Antigona* napisana 1843.godine. Sofoklova *Antigona* imala je svoj identitet, svoju tragičnu sudbinu, no neki autori doslovno pišu po načelima Sofokla, dok na primjer kod Marovića susrećemo glavnu junakinju, Antigonu koja postaje besmrtna vladarica na samom kraju djela. Svaki autor je učinio korak u *Antigoni*, uveo je to nešto svoje koje svaku *Antigonu* krase na svoj način, a to se najbolje očituje kod već spomenutog Gavrana koji je zadržao kaznu, ukinuo krivca pa tako semantiku mita pretvorio u semantiku apsurdna (Čudić, 2017: 107).

4.1. Razlike i sličnosti između Sofoklove *Antigone* i *Kreontove Antigone*

George Steiner u Sofoklovoj junakinji vidi potencijal za društvo nakon Francuske revolucije gdje dolazi do povišene svijesti o samom statusu žene i njezinom položaju u društvu (Čale Feldman, 2004: 90). Radnja se odvija prema aristotelovskoj terminologiji, uviđamo verbalni agon, to jest majeutički dijalog. Miro Gavran se poigrava samom dramom te Sofoklovom poetikom, zadire u autorstvo, te naslovljavajući svoju dramu *Kreontova Antigona* dodjeljuje je glavnom protagonistu, Kreontu. Nadalje razlike vidimo u opisima *Antigone* koju Gavran prikazuje kao mladu djevojku prepunu života (Čale Feldman, 2004:91).

„ANTIGONA: Da, ja sam obična djevojka, koja je tek počela živjeti, ja nisam toliko luda da zbog principa odbacim život“ (Gavran,2001:14).

Također, jedna o glavnih razlika koju Gavran uvodi je rušenje priče o pokopu Polinika; u Sofoklovoj *Antigoni* Polinik je već mrtav, dok Gavran stvara vlastitu dramu prema kojoj će

Polinik tek umrijeti, a Antigonu učiniti kvaziheroinom (Muzaferija, 2000: 64). Izborom vlastite smrti, oslobađa ju povijesnog mita i mijenja karakter koji od nemoći postaje nepobjediv. Kod Sofokla radnja i sami sukob kreće oko pokopa Polinika, dok u Gavranovoj drami radnja je usmjerena da Antigona svojom pobunom pobijedi tiranina, Kreonta (Muzaferija, 2000:65).

Zajedničko ovim dramama je sam kraj, Antigone imaju istu sudbinu, smrt s „osjećajem uzaludne žrtve i udaljavanjem od mita to je razočarenje bolnije, a ironija nepisanog zakona veća“ (Muzaferija, 2000: 65).

Dubravka Turković u članku „Jedan leš više“ ističe kako je Gavranova drama samo moderna interpretacija mita o Sofoklovoj *Antigoni*, te daje odgovor kako bi ta drama izgledala da ju je pisao Kreont u 20. stoljeću, a ne Sofoklo, davne 442.godine prije Krista.

Kreont u Gavranovoj drami ističe kako je Antigonina sudbina odavno zapisana, a on je njezin autor. Kršenjem njegove naredbe, postat će živa legenda, no to nju ne zanima i po tome se razlikuje od Sofoklove *Antigone*. Njegova *Antigona* živi u uvjerenju da će pokopom brata steći vječnu slavu.

„ANTIGONA: Zar ikada bih mogla veću slavu steć

od ove, što sahranih brata rodenog?“ (Sofoklo, 2000 :135).

„ANTIGONA: Potpuno mi je svejedno što će ljudi pričati o meni, kad me ne bude“ (Gavran,2001:12).

No, kako je drama odmicala, Antigona na kraju ipak poprima obilježja Sofoklove *Antigone*. Shvaćajući da je cijelo vrijeme imala pogrešno mišljenje o životu, uviđa da ni Izmena ne živi sretan život.

„KREONT: Da si glupa kao tvoja sestra: mnogo bi duže sanjala - još bi živjela, poput nje.“

„ANTIGONA: Ona ne živi.“

„KREONT: U kom smislu?“

„ANTIGONA: U pravom smislu“ (Gavran, 2001:23).

Nakon shvaćanja prave vrijednosti života, shvati za sebe da zahvaljujući vlastitoj pobuni protiv kraljevog zakona postaje autodestruktivna te upravo tu nalikuje na svoj uzor -

Sofoklovu *Antigonu* koja je svoju smrt uvidjela još na samom početku kad su joj braća nesretno završila, smrću.

Pokretač tragičnog kraja je upravo ta njihova kraljevska rodbinska veza. Sofoklova *Izmena* na početku ne želi stati na Antigoninu stranu, ne želi se suprotstavljati vlasti, no Antigona je odlučila da će onda sama pokopati Polinika. Antigona je prikazana kao primjer sestre koja ne preza ni pred Kreontom, ljubav koja je satkana u njoj, dovodi ju do tragičnog zavšetka, no jasno stavlja do znanja kolika je ljubav prema braći.

„IZMENA: Pa pokopat misliš njega mimo zabranu?“

„ANTIGONA: Da, moga i tvoga brata - ako nećeš ti,

Jer izdajicom mene neće bijedit svijet.“

„IZMENA: Oj, jadnice! Pa makar Kreont zabrani?“

„ANTIGONA: Al' prava nema moje meni branit on“ (Sofoklo, 2000:111).

Sofoklova *Antigona* nosi titulu pobornice protiv patrijatskog poretka i odgoja te ona ide korak dalje, što uviđaju i Hegel i drugi autori, ide do smrti. Od samog rođenja nosi pečat ljage incesta svojih predaka, te živi u poslušnosti prema obitelji, što izostaje u Gavranovoj predstavi.

„IZMENA: Ao meni! Promislite, sestro, kako nam,

Preminu otac omražen i neslavan!

Sam sebe zateče u grijehu, rukom on

Sam sebi svojom oči izbi obadvije;

Pa onda mati ,k jednu ženu-dvoja riječ-

Pletenom zamkom skonča život sramotno.

A treće, brata dva u jedan sebe dan.

Pogubiše jadnici svojom rukom si

Smrt jednu jedan drugome oni zadaše.

Sad nas dvije same ostadosmo, i najgora,

Gle smrt nas čeka, ako protiv zakona

Mi pogazimo volju il' vlast kraljevsku“ (Sofoklo, 2000:111).

5. KREONTOVA ANTIGONA

Kreontova Antigona napisana je u obliku dijaloga između Kreonta i Antigone. Szondi smatra da je dijalog nositelj cijele drame (Szondi, 2001:17), a Solar da dijalog služi da istakne suprotnosti u likovima, a ujedno i njihovim stajalištima (Solar,1997:231). Kreont je opisan kao kralj koji ne preza ni pred čim, ne zanima ga obitelj, narod, samo ima jedan cilj u životu, a to je isticanje svoje moći nad ljudima. I upravo to čini i Antigoni koju bez ikakvog razloga zatvara u tamnicu. Nadalje, Gavran u liku Kreonta prikazuje današnju sliku svijeta, simbolizira zapravo kako i danas ljudi čeznu za titulom moći te isticanjem u samom društvu. Iako sami sadržaj *Antigone* je preuzet iz daljnje prošlosti, kako je i tada postojala podjela na ljude s većim i manjim titulama, to je prisutno i u današnjem svijetu i društvu.

Prisutna je i srdžba koju Kreont osjeća prema Edipu, dok je on bio kralj, tad je Kreont najviše mrzio sebe, iz jednog razloga jer je Edip volio više dvorsku ludu nego njega.

„KREONT: Ja sam samo kralj. Kralj koji voli život i kraljevanje. Kralj kome su se život i kraljevanje stopili u jedno, i koji se ne može odreći kraljevanja, a da se ne odrekne života. Od dana kad sam stavio krunu na glavu pa sve do svoje smrti, ja sam tek obični igrač na žici u koga svi gledaju i čiji pad svi priželjkuju“ (Gavran,2001:16).

Kreont na sve načine osmišljava događaje kako bi uništio sve svoje neprijatelje koji mu žele oduzet njegovu titulu (Senker, 2011:21) pa tako i u vlastitom sinu vidi najvećeg neprijatelja.

„KREONT: Nitko ne voli kralja, a najmanje njegov sin. On i ne zna da osjetim sve njegove poglede na svome licu, poglede koji traže prve znake starosti i nemoći. Moj sin je moj najveći neprijatelj. Od kako sam postao kralj, ostao sam sam“ (Gavran,2001:10).

Osim motiva mržnje, u drami uočavamo i motiv straha koji je bio presudan u Kreontovoj odluci da Izmenu poštedi, a Antigonu ubije.

„KREONT: Ljudski strah miriše, ja sam jedan od rijetkih koji ima njuh za ljudski strah, svi ljudi šire miris straha oko sebe, ali ne jednakog intenziteta- ti manje mirišeš na strah od Izmene, po mirisu sam vas razlikovao, ti si opasnija, zato ću te ubiti, a Izmenu poštedjeti“ (Gavran, 2001:11).

Nadalje, javlja se i motiv smrti koji je prisutan u cijeloj drami. Na početku je Antigona bježala od smrti, a na kraju izabire smrt, koja predstavlja slobodu od Kreonta.

„KREONT: Želim pričati o tvojoj smrti. “

„ANTIGONA: Čemu? “

„KREONT: Sve smrti nisu iste. Nije svejedno kako čovjek umire, postoje smrti i smrti“ (Gavran, 2001:12).

„KREONT: „Smrt ti je dala sudbinu u onome trenutku kad si se rodila u kraljevskoj obitelji, a ja ti dajem slavu, herojsku čast, besmrtnost“ (Gavran, 2001:16).

Potresena svojom sudbinom i neshvaćajući zašto će umrijeti, u tamnici se obraća Bogu za pomoć kojeg moli prvo za oprost, a zatim da joj pomogne da se oslobodi.

„ANTIGONA: O bože, pomози mi, ne ostavljaj me, oprosti mi što ti se nikada nisam molila, oprost mi sve grijehе moga života i pruži mi izbavljenje, moj bože. Molim te,bože, molim te, izbavi me iz ovog zla, molim te, moj bože“ (Gavran, 2001:7).

U drugoj sceni, Antigona tek postaje mitska junakinja koja više ne želi živjeti „Ja više ništa ne želim“ (Gavran,2001:20) i upravo tu uviđamo veliku promjenu to jest kontrast gdje ona odbija sudjelovati u radnji (Senker 2001:497).

„ANTIGONA: Moju smrt nećeš režirati“

„KREONT: Što time želiš reći?“

„ANTIGONA: Upravo to što si čuo. (Šute i gledaju se). Životinjo, nije dosta što me ubijaš, još me i u svoju predstavu pokušavaš uvući, ponižavaš me do kraja ,ali pomrsit ću ti račune-odbijam suradnju“ (Gavran, 2001:26).

Na kraju, Antigona nije uspjela pokazati narodu kakav je Kreont, da iza njega stoje brojne laži, već samo istinu znaju njih dvoje. Antigona ostaje poražena, a Kreontu ostaje i dalje njegova moćna titula (Muzaferija, 2005:23). Njezina smrt izravno je prikazana.

„ANTIGONA:(Naglo ispije otrov) Da, Kreonte, da za minutu ću biti mrtva, bit ću tamo gdje tvoje spletke ne dosežu. Tvoje predstave neće biti, Kreonte. Nisi predvidio da ću se ubiti.“

„KREONT: (Nasmije se): Predvidio sam, sve sam predvidio - tvoja sestra Izmena je ista kao ti- ona će odglumiti tvoju ulogu, ona će na to pristati, jer voli živjeti. Moje predstave nikada ne dolaze u pitanje, nikada.“

„ANTIGONA: Gade! (Klone mrtva)“

„KREONT: Zbogom, nekralju“ (Gavran, 2001:28).

Na samom kraju Izmena postaje *Kreontova Antigona*, to jest mitska junakinja o kojoj će svi pričati, a Antigona samo povijesna te joj se gubi njezin identitet. Kreont jedino doživljava *mali poraz* kad se Antigona previše uživi u svoju ulogu te on uviđa gdje to sve vodi.

„ANTIGONA Stani, ujače. Očito je da si ti jedan od onih glupo - pametnih umjetnika koji nisu svjesni značenja svoga djela. To kako si sada glumio ne slični ničemu. Slabo je, papirnato, neuvjerljivo“ (Gavran, 2001:20).

5.1. Uloga međuscene i monologa

Gavran piše dramu koja se sastoji od dvije scene koje su odvojene međuscenom, koja ima vrlo važnu ulogu. Osim što epizira radnju, u međusцени Antigona vježba tekst za nadolazeću predstavu. Vremenski razmak između scena je tjedan dana i u tom periodu Antigona mora naučiti Kreontov tekst. Uz dijaloge, drama sadrži i dva monologa. Prvi uviđamo već na samom početku gdje ujedno vidimo i Antigoninu autokarakterizaciju, gdje nas upoznaje sa svojim likom i djelom.

„ANTIGONA: Ja sam Antigona, bila sam sretna sve do jučer, uživala sam u svome ludom životu, plesala, jahala, plivala. Moj ujak Kreont, kralj je ove zemlje. Ne mogu nikako proniknuti zašto me je dao zatvoriti. Sve mi je glupo i nerazumljivo. Njegov odani general rekao je da će me ubiti za dva tjedna - a ne znam ni zbog čega, ništa nisam učinila, nikakvog suđenja nije bilo, nikakvih razloga ne vidim. Sve je čudno, strašno, nerazumljivo“ (Gavran,2001:7).

Drugi monolog izgovara Kreont kada Antigoni prepričava svoju napisanu dramu.

„KREONT: Polako, sve ću ti objasniti. Samo me pažljivo slušaj, ne prekidaj me. Ja moram ubiti tebe, tvoju braću, svoju ženu i svoga sina. To je sve skupa pet leševa. Velika brojka za kraljevsku porodicu. Ako vas sve ubijem, bez ikakvog službenog objašnjenja, bez ikakvog suđenja, narod će me smatrati svirepim vladarem, i brzo će doći do pobune. Ako, nasuprot tome, izmontiram najsavršeniji proces, ili ako na najsavršeniji način umre pet članova kraljevske obitelji, a kralj ne bude nimalo kriv - to će biti loše, jer će izazvati sumnju zbog potpune kraljevske nevinosti - narod zna da kralj nikada ne može biti potpuno nevin ma što se desilo u državi. Bilo je ,dakle, nužno izbjeći ove krajnosti“ (Gavran,2001:12).

U drami se javlja i šutnja s funkcijom da prouzrokuje napetost kod čitatelja, a to se najbolje očituje u suprotstavljanju njihovih mišljenja.

„KREONT: Ti nisi obična djevojka - ti si iznad svih, tebi će se diviti, o tebi će se širiti legende, pisati drame, postat ćeš pojam, jednoga dana ljudi će izgovarajući riječi Antigona, izgovarati mnogo više od jednog imena.(*Kratka šutnja*) Prihvaćaš li ulogu?“

(*Duga šutnja*)

„ANTIGONA: Što će biti ako odbijem“ (Gavran,2001:14).

Antigona ima dva izbora ili će odmah umrijeti ili za dva tjedna, kako je željela živjeti, slomljena izabire drugi izbor - život od 14 dana. Detoni - Dujmić navodi da je Antigona svojim izborom prikazana kao igračka kojom upravlja Kreont (Detoni - Dujmić, 2005:370).

„KREONT: Ako odbiješ, umrijet ćeš odmah, ali ne kao heroj, i ne od bezbolog otrova, već u mukama,a ako pristaneš: ostaju ti još dva tjedna života ,dva tjedna za uvježbavanje uloge.(*Šutnja*) Dakle?“

„ANTIGONA: Pristajem“ (Gavran,2001:14).

Antigona je dinamički lik koji se mijenja od početka do samog kraja, a statički lik je Kreont koji pak ostaje isti, nepromijenjen. Najveće zadovoljstvo vidi u narodu, koji strahuje od njega.

„KREONT: Kad gledan narod na ulicama i trgovima, kad gledam malu djecu i iznemogle starce i kad znam da svi oni u mojoj volji očitavaju svoju sudbinu, osjetim se tako moćnim i važnim kao nitko na ovom svijetu“ (Gavran,2001:21).

5.2. Teatar u teatru

Međuscena je jedan izdvojeni kompletan odlomak koji neizravno govori o radnji Sofoklove *Antigone*.

(„Između prethodne i naredne scene, dok je pozornica u mraku, čuje se glasna muzika. Na trenutke se muzika utiša i tad se čuje, također preko zvučnika, Antigonin glas i ove rečenice *Zbilo se što god, za časnu ja ću stvar skončanje časno nač... Učinih to, ne tajim, čin je ovo moj*“.) (Gavran,2001:17).

Također, još jedna odlika teatra u teatru je prikazana u opisu Kreontove drame gdje svaki lik ima svoju ulogu, te je prepričana radnja Sofoklove *Antigone*, s manje odstupanja.

„KREONT: Zato sam napisao svojevrstu dramu, u kojoj ćemo svi mi iz kraljevske obitelji odigrati svoje uloge. U toj drami tebi sam namijenio najuzvišeniju i najherojskiju ulogu u povijesti ljudskog

društva i teatra, a samome sebi sam ulogu nesvjesnog tvrdoglavog negativca koji će na kraju čak patiti zbog vaše smrti. Drama je tako napisana da po njoj ja koji u stvarnosti želim vašu smrt, tu u predstavi, doživljavam je kao nesreću, ožalošćen sam: tugujem za vama“ (Gavran,2001:12).

Budući da Gavran već i u samom naslovu *Antigona* prepisuje Kreontu, samim tim činom osporava Sofokla kao autora. Kreontova uloga u samom djelu je ta da se interpretira kao vladar tiranin koji osmišljava rat kako bi prevario narod, a sebi dodijelio doživotnu titulu (Senker, 2001:497).

Ironičnost je postignuta na samom kraju kada Antigona uzima otrov. Tim činom dozvolila je Kreontu da pobijedi, te je tako predstava prekinuta i upravo to zamjera Čale Feldman u svom članku *Antigona, Antigone* . Zamjera mu to što čitateljima Gavran nije dozvolio da Kreontovu predstavu odgledaju do samog kraja (Čale Feldman,1997:56).

Prijelomna točka teatra u teatru je u liku Antigone i njezine dvojnosti. Kroz vježbanje same drame uvidjela je da je jedini izlaz zapravo se oduprijeti Kreontu i njegovoj igri, shvaća da mora pružiti otpor i pod cijenu da bude uzaludan (Muzaferija, 2005:23).

6. USPOREDBA *KREONTOVE ANTIGONE* I *SMOLEOVE ANTIGONE*

Jedna od glavnih Smoleovih odlika u dramama je da likovi koji su nositelji samog djela pronađu smisao vlastite egzistencije - to je ujedno i njihova bit, a i samog djela. Sofoklo je kao i Aristotel „prikazao ljude onakvim kakvi bi oni trebali da budu“ (Hećimović, 1982: 26). Smole prikazuje suprotno, to jest opisuje ljude zapravo kako ih on vidi bez uljepšavanja i ublažavanja. Osnovi sukob je sukob čovjeka s prakticizmom i hedonizmom. I Smoleova i Gavranova drama govore o liku Antigone, no u posve drugačijem kontekstu. Nadalje, bit će spomenute neke razlike dviju drama, kao što su sami likovi, opisi likova, uloga sestre Izmene. Smoleova Antigonu je lik koji ne sudjeluje u radnji što znači da se ne pojavljuje na sceni, ne izgovara niti jednu riječ, ne vodi dijalog, a s druge strane cijela drama zasniva se na njezinom liku i djelu. Prisutni su drugi likovi koje upoznajemo kroz dijaloge kao na primjer: Izmene, Kreont, Hemon, Tirezija, Paž, stražar i glasnik. Nasuprot tome, u Gavranovoj *Kreontovoj Antigoni* imamo samo dva protagonista: Kreonta i Antigonu dok su ostali likovi spomenuti preko njihovih dijaloga. Što se tiče opisa likova detaljnije opise vidimo u Smoleovoj Antigoni, dok u Gavranovoj toga gotovo i nema, fizička karakterizacija izostaje. Na samom početku upoznajemo se s likom Izmene te iz dijaloga s Tiresijom saznajemo kakva je ona zapravo, pobornica koja se bori protiv nepravde, zakona, rječi i ustrajna u svojim ciljevima.

„TIREZIJA : Uvijek lijepa i uvijek oštroumna

No-vidim- i malo bojažljiva“ (Smole, 1982:194).

U cijeloj drami vodi se polemika oko pokopa dvojice braće-Eteokla i Polemika. Prikazani su kao braća koja nisu bila baš i najbolja, kakvi bi braća i trebala biti.

„TIREZIJA: Jedan pijanac i bludnik,

drugi laktaš bez mjere“ (Smole, 1982:195).

Eteoklo je prikazan kao junak te zahvaljujući tom junaštvu dobit će časan grob onakav kakav upravo doliči jednom junaku, dok je Polinik prikazan kao osoba izdajica te za njega nema groba, već slijedi kazna. I upravo je to pokretač cijele drame - sestre Izmene i Antigonu se bude i traže pravdu, to jest pokop za obojicu braće. Kralj Kreont izdaje naredbu, kojom zabranjuje da nitko ne smije Poliniku iskopati grob. I tu uviđamo da je čovjek sam odgovoran za vlastitu egzistenciju, svojim životnim postupcima sam sebi određuje daljnju sudbinu. No, sestre koje su u drami prikazane kao pobornice otpora nad kraljem i njegovim zemaljskim zakonom jasno daju do znanja da ne prihvaćaju takvu vrstu naredbe i svjesno idu protiv iste,

ističu da su im braća na prvom mjestu, a ne naredba kralja kojoj se ostali pokoravaju i prilagođavaju. Svjesne svega što ih čega, upuštaju se u svoju možemo reći životnu avanturu i tu najbolje uviđamo moralnu karakterizaciju. Na poslijetku ga i ponižavaju postavljajući mu pitanje kakav je on zapravo čovjek i gdje je njegova ljudskost satkana.

„STRAŽAR: Da, gospodine, Izmena i Antigona dva sata već

kao luđakinje lutaju zgarištem prošlih bitaka,

Marljivije od mrava najmarljivijeg

Polinika traže, pokopati ga želeći,

I s njim pokopati i vašu naredbu,

Naredbu danu pred narodom“ (Smole, 1982:213).

Lik Antigone na kraju djela dobiva posve jednu drugu ulogu nego na samom početku. Prikazana kao primjer sestre koja će učinite sve kako bi pokopala brata, pokretač te silne potražnje za bratom naposljetku se odrazi na njezin lik i djelo. Previše opterećena pronalaskom odrazi se na njezinu psihu te ona poludi: „Antigona od Edipova roda je luda“ (Smole, 1982:254). Koliko je bila opsjednuta Polinikom najbolje opisuje njezin zaručnik Hemon:

„HEMON: Ali ga traži unatoč svemu. I jer ga traži

nama je tako kao da je on sada još doista među nama,

Osvrnem se lijevo, Polinik, osvrnem se desno, Polinik

u kutu iza peći, u sjenama svjetla na stropu,

za onim tamo stablima, u zrcalu vode... U očima Antigone... Svud je taj prokleti Polinik!“ (Smole, 1982:257).

Novo što Gavran uvodi, a do sada nije viđeno u ostalim Antigonama je podatak da su Antigona i Izmena blizanke. Drugi autori navode da Antigona i Izmena nisu blizanke, već samo sestre.

„ANTIGONA: ...nas dvije smo blizanke, po svemu smo iste ,nitko nas ne razlikuje“ (Gavran, 2001:11).

Još jedna različitost koju Gavran uvodi je u samom opisu Antigone, kako ju je opisao? Kao osobu koja žudi za životom, koja luduje u životu, zanima ju ples, jahanje i plivanje. Bez razloga biva zatočena u tamnicu, gdje razmišlja o svome životu, žali nad svojom sudbinom. Preklinje Kreonta da ju pusti, oduzeta joj je sloboda za kojom vapi, te spas pronalazi u svojoj braći - Eteoklu i Poliniku. Saznavši i da su oni zatvoreni, pokazuje svoju žudnju za slobodom te predlaže Kreontu da uzme Izmenu, a nju pusti te se u tom činu očituje njezina sebičnost.

„ANTIGONA: Ubij Izmenu, a mene poštedi“ (Gavran,2001:11).

Što se tiče opisa likova, najbolje se očituje u opisu Izmene i to samo kakva je ona osoba, kako nju Kreont vidi i doživljava „najbezopasnija i najgluplja“ (Gavran,2001:11). Kreont donosi Antigoni dramu prema kojoj će inscenirati ubojstva svojih najbližih, a da pritom ostane i dalje u očima naroda kralj, koji tuguje nad vlastitom sudbinom koja ga je zadesila. Opisuje dramu „smrti“ prema kojoj će ubiti pet članova svoje obitelji, svi će imati neku ulogu u svom vlastitom umiranju, pa tako ističe da će Antigona imati herojsku ulogu, a Eteoklo titulu branitelja grada. Zapravo je samo opisan sadržaj Sofoklove *Antigone* jer likovi završavaju istom sudbinom. Bitna je i uloga naroda koja preza nad Kreontom, te im jedino dozvoljava da misle njegovom glavom, druge misli on kao kralj, ne dopušta i dozvoljava. Glavno pitanje koje se proteže kroz samu dramu je pitanje zašto? To se najbolje očituje u liku Antigone koja Kreontu postavlja pa ju tako zanima zašto je ona zatvorena, zašto će umrijeti, zašto baš ona? Također jedno od pitanja koje se proteže kroz dramu je pitanje sreće, gdje Antigona upita Kreonta je li on sretan kralj ili pak nesretan.

„ANTIGONA: Jesi li sretan ili nisi sretan - tako mislim.“

„KREONT: Nisam razmišljao o tome, nemam vremena za gluposti.“

„ANTIGONA: Sreća nije glupost.“

„KREONT: Sretan sam, zašto ne bih bio - najmoćniji sam u cijelom kraljevstvu, znači i da sam najsretniji.“

„ANTIGONA: Kako glupo razmišljaš o najobičnijim stvarima-kruna ti je pomutila vid ,odvojila te od ljudi i života. S tobom je besmisleno razgovarati o sreći, ili,na primjer, o ljubavi. O pojmovima o kojima možeš pričati sa svakim prosjakom u ovome gradu, kralj ti ne zna ništa reći. Ako je tako, a tako je: nije li tužno biti kralj“ (Gavran,2001:21).

Na kraju Antigona odbija glumiti u predstavi, vadi otrov te iskazuje pravo mišljenje o Kreontu.

„ANTIGONA: Ne prekidaj me, slušaj što ću ti reći: ti si životinja, i ti uživaš kad ti se kaže da si životinja, ali ti si najmanja od svih životinja, ti si nizak, ti si pritisnut strahom sa svih strana, tvoj život se pretvorio u strahovanje, ti više ne živiš, ti strahuješ, i kad nas pobiješ sve, opet ćeš se bojati, i opet ćeš ubijati i opet ćeš se bojati, nikada nećeš biti miran, nikada spokojan, vi kraljevi dobivate najmanje od svih životnih radosti“ (Gavran,2001:27).

Na početku je vapila za slobodnim životom, a sada želi samo jedno – smrt. Uzevši otrov te tako misleći da će uništiti Kreontovu predstavu, lišit ga njegove titule, da padne pred narodom, uništi sebe. Kreont pokazuje opet svoju veličinu i mudrost - predvidio je da će se Antigonu ubiti, te je već unaprijed odlučio da će Izmena glumiti njezinu ulogu, a pristat će iz jednog razloga jer voli živjeti, voli slobodu koja joj je dana, te Kreont na kraju ipak pobjeđuje. Kreont je prikazan kao zemaljski bog, narod u njemu vidi moć, ono za čim bi svi ljudi čeznuli. Iskorištava tu moć najviše što može, pokazuje je najviše prema Antigoni, koja čitajući dramu previše se uživi u svoju ulogu, te želeći postići jedini cilj - uništiti Kreonta, ona uništi samo sebe, svoj život okonča samoubojstvom. Razlike u likovima u obje drame najviše vidimo u glavnoj protagonistici, to jest Antigoni. Gavranovu Antigonu ne zanima politika, moć:

„ANTIGONA: Mene ne zanima politika. “

„KREONT: Ali te zanima moć-svi ljudi žele moć. Politikom dolazimo do najveće moći. “

„ANTIGONA: Meni se politika gadi “ (Gavran, 2001: 16).

Kreont od nje želi stvoriti heroja, iako ona to ne želi i svim silama pokušava to spriječiti, dok Smoleova *Antigona* pokazuje suprotno. Ona svojim djelima i ljubavlju koja je satkana u njoj, sama postaje heroj odlučivši potražiti brata te tako ne mari za kralja i njegovu naredbu.

Smoleova *Antigona* posebna je to tome što Antigonu izostaje u igri. Novo što Smole uvodi je lik Paža kojeg nema kod Sofokla, kroz cijelu dramu on susjeća s Antigonom te na kraju i on postaje tragični junak.

„PAŽ: Ne znam. Ali, kraljevno, vjerujte joj, kao što joj vjerujem ja.

Svakog je dana sve bliže i bliže cilju.

Mogao bih reći:vidi ga i samo doseći još ga mora“ (Smole, 1982: 249).

Priopćuje Kreontu da je Antigonu bolesna te je njegov govor liričan i naglašava njegovu subjektivnost.

„PAŽ: Svjetlosti, smjesta će biti tu. I ona bolesna je malo, čini mi se.

Leži u sobi, zuri u stop i kao da nešto misli.

Otire rukom čelo, prilazi prozoru, ugleda pticu

-o, smjelu pticu lakih, slobodnih krila-“ (Smole, 1982: 197).

Ulogu protagonistice zauzima Antigonina sestra Izmena koja svjesno nagovara na Polinikov pokop, no kroz daljnje djelo napušta tu ulogu koju je samoj sebi dodijelila, a gruba stvarnost ju potječe na to. Na početku se vješto suprotstavlja Tireziji.

„IZMENA: Niti trenutka, zlobni starče.

Kralja si nahuckao, pa je naredio zlo.

Grieh će nositi tvoja savjest. Ja sam čista i bez krivde!“ (Smole, 1982:200).

Hemon proziva Izmenu da je Antigona kao i Kreont. Podijeljena su im mišljena da Izmena glumi svoju sestru dok se Tirezija s tim ne slaže.

„HEMON: Uh, kako tvrdoglava, mračna, zamršena misao.

Kao da je slušam iz usta Antigone“ (Smole, 1982:236).

„KREONT: Po pravim crtama nezadovoljenog srca piše:

to je srce Antigone, ne tvoje“ (Smole, 1982:244).

„tada mi moja pamet kaže da nisi ti, nego Antigona,

ta koja nosi barjak plemenitosti, časti, dužnosti.

U tako prevratničkom ozračju(kojem je pravo ime buna)

prva je žena u Tebi Antigona - a nisi ti (Smole, 1982:245).

„TIREZIJA: Antigona ti je zaista sestra, ali vjeruj meni starcu,

nimalo jednaka. Jedno si ti, a drugo ona.

Ti voliš živjeti i biti na zemlji, a tvoja je sestra

Bludila od malena pod oblacima...“ (Smole, 1982:234).

Antigona se otuđuje i postaje ravnodušna prema muškarcima pa tako i prema svome zaručniku Hemonu.

„PAŽ: Spomenuo sam joj Hemonu; željela je,

nali nije, i nije bila u stanju sjetiti se

Samo je otrpnuo od nje.“ (Smole, 1982:204).

Zbor je glas razuma, te svjesno nagovara Antigonu da ostane pribrana kako ne bi doživjela tragični kraj.

„ZBOR: Vрати se blistava u blistav krug obitelji!

Razmisli dobro ,Antigona! Sve dok ti sunce obasjava mrak

ne idi još na put s kojeg nema povratka“ (Smole, 1982:206).

Nadalje, nema ulogu da se obraća likovima, samo ih promatra te daje svoj komentar na radnju koja se odvija na dvoru.

„ZBOR: Prošlo je, prošlo, utihnulo!

I Teba iznova vrvi od šarenog života:

građani su se vrijedno latili svojih posala, taru lan

i tiješte ulje, u uredima pečate udaraju...“ (Smole, 1982:221).

Likovi se pozivaju na intertekst kako bi objasnili svoje postupke te ga svi likovi drugačije objašnjavaju i tumače, a to ovisi isključivo o njihovim stavovima prema Antigoninom činu.

U Smoleovoj drami nema fatalne ljubavi između Antigone i Hemonu, kao i kod Gavrana, nasuprot Sofoklovoj. Antigona je jednaka prema svima, a to se najbolje očituje u opisu Paža kad je ugledao Antigonu.

„PAŽ: Čini se kao da je vrlo rastresena,

ali trenutak kasnije već je i odviše sabrana.

Spomenuo sam joj Hemonu: željela je,

ali nije, i nije bila u stanju sjetiti ga se.

Samo je otrpnuo od nje. Kad je ponovno bilo govora

o bratu Poliniku, blijedo je mrmljala:

da ga je voljela, ali hladno, s premalom privrženosti“ (Smole, 1982:204).

Isključivo ju zanima smisao vlastite egzistencije, da naposljetku pronade svoje ja, da sazna tko je zapravo ona.

„STRAŽAR: Zakoni drugi vode život,

ovdje sam zato da ih spoznam

ovdje sam zato da spoznam tko sam“ (Smole, 1982:208).

Kroz likove naglašena je kompleksnost, pa tako Hemon žudi za hedonizmom, kojega uništava činjenica i spoznaja da Polinik postoji. Kreont postaje kralj koji je podređen naredbi koju ta titula nosi. Izmena koja pokreće potražnju Polinika, biva razočarana nakon Kreontove klevete koji ju je optužio da je razlog njezine pobune lažan i nadasve subjektivan te odustaje od prvotne odluke. Jedini lik koji u djelu ima svoje ja, koji je od samog početka drame pa sve do kraja isti je Tirezija, lik koji zna koja je njegova funkcija, kako će djelovati, dok drugi to moraju spoznati, odnosno pronaći. Svatko mora za sebe odlučiti koju će stranu izabrati, a to su vlastiti ideali ili mir koji se odnosi na kraljeve zakone, zakone koje nitko ne smije prekršiti.

U drami također pronalazimo i metaforu koju izgovara Kreont kada svijet uspoređuje sa zrcalom.

„KREONT: i svijet ti služi kao zrcalo

u koje usmjeravaš svoje reflektore zato

da samo tebe osvijetli u stoput jačoj svjetlosti“ (Smole, 1982:245).

Antigona je svojom upornošću i ljubavlju pronašla Polinika, a svima to priopćuje Paž. Isprva nitko nije mogao povjerovati u to, no Paž bude ustrajan te opet ponavlja.

„PAŽ: Istina je! Antigona je našla Polinika!

Tamo dolje u vrtu, gledajte,

golim je rukama iskopala grob,

polaže ga u zemlju,

prahom pokriva.

Uspravila se,(joj, kako je lijepa!

U svjetlosti je sva dok odlazi, jer-

Polinik je pokopan, pokopan je.

Za njom! O, poniženi, slabi, u tamu zagledani!

Za njom, s njenom vjerom i njenim putem!“ (Smole, 1982:274).

Kreont upita stražara o prijašnjim naredbama što se dogodi kad netko prekrši njegovu riječ, stražar mu odgovara smrt, Kreont razjaren naređuje da se zvona zaustave da će on na isti način kazniti Antigonu kako bi i njegovi prethodnici.

„STRAŽAR: Ovog će trena biti mrtva“ (Smole, 1982:274).

7. ZAKLJUČAK

Miro Gavran zasigurno je jedan od najboljih dramatičara suvremene hrvatske drame. U svojim dramama prikazuje različite likove, od povijesnih do suvremenih. Pomoću likova formira i stvara radnju te piše dramu o pojedincu za pojedinca. Najveći uspjeh doživljava dramom *Kreontova Antigona* izvedenu u zagrebačkom kazalištu *Gavela*.

Pojam intertekstualnosti predstavlja odnos između književnih tekstova u kojem je razumijevanje ključ uspjeha. Postukturalizam je pravac u kojem je najviše zastupljena intertekstualnost, a pojedinci u tom istom pravcu ističu da ne postoji jedinstveni pojedinac, što znači da je svaki pojedinac stvoren od svoje obitelji, školovanja i okoline. Razlikuju se dva tipa citatnosti: ilustrativni i iluminativni. Za iluminativni tip veže se autorov tekst, kultura i iskustvo i upravo je taj tip citatnosti zastupljen u *Kreontovoj Antigoni*.

Povijest Antigone seže još od antike pa sve do moderne, kao prototekst uzima se Sofoklova *Antigona* koja postaje uzor dramskog stvaralaštva. *Kreontova Antigona* je drama koja ima najviše odstupanja od Sofoklove *Antigone*. Gavran ju piše kao dramu koja sadrži samo dva protagonista: Antigonu i Kreonta. Cijela drama zasnovana je na dijalogu protagonista, dva monologa te međuscene koja ima važnu ulogu. Samim naslovom *Kreontova Antigona*, Gavran ju prepisuje Kreontu, a ne Sofoklu. Radnja se odvija u tamnici gdje vidimo Antigonu koja od početka pa do kraja poprima drugu ulogu. U početku je prikazana kao osoba koja ne shvaća razliku slobode i smrti, a na kraju je ta ista smrt zapravo sloboda. Novo što uvodi i čini ju posebnom je podatak da su Antigona i Izmena blizanke. Kreont je prikazan kao lik koji je od početka do kraja isti, on je taj koji osmišljava događaje kako bi uništio sve svoje neprijatelje, a u očima naroda ostao je isti. Antigona se bori protiv vlasti i moći koja se odražava u liku Kreonta, biva raspeta i na kraju pije otrov kako bi uništila Kreonta, no tu se opet pokazuje njegova moć te on pobjeđuje. I Smole i Gavran stvaraju vlastitu *Antigonu*, no u različitom kontekstu. Glavna razlika najviše se ogleda u kontekstu same radnje. Naime, Smoleova *Antigona* ne sudjeluje u radnji, ne vodi dijalog, prisutni su drugi likovi preko kojih saznajemo o njezinom životu i odlukama koje donosi. Za razliku od Smolea, Gavran stvara dramu koja se zasniva na samo dva protagonista, Kreonta i Antigonu, a ostali likovi spomenuti su kroz njihove dijaloge.

8. LITERATURA

PRIMARNA

1. Gavran, M.(2001). *Odabrane drame*. Zagreb: Mozaik knjiga
2. Smole, D. (1982). *Antigona*. Preveo Luko Paljetak. Zagreb: Znanje
3. Sofoklo. (2000). *Antigona. Kralj Edip*. Preveo Koloman Rac. Zagreb: Školska knjiga:

SEKUNDARNA:

1. Beker, M. (1988). *Tekst/intertekst*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti
2. Čale Feldman, L. (2004). „Antigona Antigone“. *Kazalište: časopis za kazališnu umjetnost*. Vol. VIII, No. 17/18. str. 90-97. URL.: <https://hrcak.srce.hr/188776>
3. Čudić, M. (2017). „Antigona od antike do postmodernizma - poimanje Sofoklova predložka u Kreontovoj Antigoni Mire Gavrana.“ *Croatica et Slavica Iadertina*. Vol XIII, No.1., str. 103-110. URL.: <https://hrcak.srce.hr/198785>
4. Hećimović, B. (1982). *Izabrane slovenske drame*. Zagreb: Znanje
5. Lederer, A. (2001). *Partiture za glumce*. Zagreb: Mozaik knjiga
6. Maković, Z., Medarić, M., Oraić, D., Pavličić, P. (1988). *Intertekstualnost i intermedijalnost*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti
7. Maljković, Z. (2001). *Bilješke o piscu*. Zagreb: Mozaik knjiga
8. Muzaferija, G. (2000). „Kreontova Antigona Mire Gavrana: (u kontekstu preobražaja mita od Sofokla do Glowackog)“. Rijeka: Matica Hrvatska URL: <https://hrcak.srce.hr/file/292691>
9. Muzaferija, G. (2005). *Kazališne igre Mire Gavrana*. Zagreb: Hrvatski centar ITI-UNESCO
10. Nikčević, S. (2000). *Miro Gavran: temelj dobrog kazališta*. Rijeka: Matica Hrvatska
11. Oraić, D. (1988). *Citatnost – eksplicitna intertekstualnost*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti
12. Pavličić, P. (1988). *Intertekstualnost i intermedijalnost*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti
13. Peričić, H. (2008). *Tekst, izvedba, odjek: trinaest studija iz hrvatske i inozemne dramske književnosti*. Zagreb: Erasmus naklada
14. Senker, B. (2011). *Teatrološki fragmenti: o suvremenoj hrvatskoj drami i kazalištu*. Zagreb: Disput
15. Solar, M. (1997). *Suvremena svjetska književnost*. Zagreb: Školska knjiga:

16. Szondi, P. (2001). *Teorija moderne drame 1880-1950*. Preveo Ivan Katić. Zagreb: Hrvatski centar ITI-UNESCO
17. Turković, D. (2001). „Jedan leš više“, *Hrestomatija novije hrvatske drame II*, str. 504. Disput: Zagreb.